

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-13>

УДК 373.3/5.026(045)

Аксьонова О.П., Півненко Ю.В.

КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

ДИДАКТИЧНА СИСТЕМА СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Анотація. У статті автори розглядають проблему погіршення стану здоров'я дітей та підлітків; аналізують нормативно-правові документи, які виокремлюють способи її вирішення. На підставі дефінітивного аналізу поняття «здоров'я» сучасними дослідниками автори надають тлумачення понять «здоров'я», «збереження здоров'я», «розвиток здоров'я», «формування культури здоров'я», «здоров'яцентрована дидактична система»; конкретизують зміст педагогічної діяльності стосовно кожної із зазначених вище складових у структурі здоров'яцентрованої дидактичної системи сучасного закладу освіти. Перспективи використання результатів досліджень автори вбачають у подальшій розробці педагогічного інструментарію та апробації його на курсах підвищення кваліфікації фахівців освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура».

Ключові слова: здоров'я, система, заклад освіти.

Aksenova Olena, Pivnenko Yuliya

Communal Institution «Zaporizhzhya Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education» Zaporizhzhia Regional Council

THE DIDACTIC SYSTEM OF A MODERN EDUCATIONAL INSTITUTION

Summary. In the article, the authors consider the problem of health, emphasizing worsening of health level of children and adolescents; they also analyze regulatory documents that outline the ways and methods of its solution. Based on the analysis of modern scientific research, they substantiate the transformation of scientific thought from the delineation of the components of health to the integrated view on the mentioned phenomenon on the basis of cause-systemic approach. According to the authors, it is necessary to deal with the development of the strategy of the teaching staff in order to preserve students' health from the point of view of this approach, providing functioning in educational institutions with health-focused didactic system. The purpose of the article is to specify the content of pedagogical activity to ensure each component in the structure of health-focused didactic system of a modern educational institution. Based on the definitive analysis of the concept of «health» by modern researchers, the authors have provided interpretations of the concepts of «health», «health preservation», «health development», «culture of formation of health», «health-focused didactic system»; they have specified the content of pedagogical activity with respect to each of the above components in the structure of health-focused didactic system of a modern educational institution. The article draws attention to the fact that in this activity it is not possible to rank certain directions or forms of work related to health. This process is complex in influence but individual in the result. The study made it possible to state the following: it is absolutely futile to differentiate the perception of health as a compound of its different «types» (physical, mental, emotional, social, intellectual, spiritual, etc.); it is absolutely possible to maintain health through technologies that are aimed at recovery, rehabilitation, therapy, improvement of various functions of the human body; however, they are not pedagogical ones; pedagogical activities related to student learning first of all should be done for the sake of health of all participants in the educational process. The authors see the prospects of using the research results in further development of pedagogical tools and its testing on continuing education courses for health and education professionals in the field of «Health and Physical Education».

Keywords: health, system, educational institution.

Постановка проблеми. Проблема збереження здоров'я як державна та наукова проблема стає більш актуальною на тлі зниження якості здоров'я дітей і підлітків. Концепцією Загальнодержавної програми «Здоров'я-2020: український вимір» виокремлені шляхи та способи її вирішення, зокрема розроблення та впровадження новітніх технологій мінімізації факторів (чинників) ризику захворювань та створення сприятливого для здоров'я середовища на основі даних наукових досліджень; розроблення стратегії з питань формування усвідомленого та відповідального ставлення населення до власного здоров'я та особистої безпеки [1].

Створення сприятливих умов для зміцнення та збереження здоров'я людей як найвищої соціальної цінності, забезпечення реалізації права

особи на оздоровчу рухову активність стало передумовою схвалення у 2016 році Президентом України Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» [5].

Зазначені позиції окреслюють стратегію педагогів щодо створення здоров'язбережувального освітнього простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження присвячені різним аспектам здоров'я учнів різних вікових категорій, а саме: його збереженню (Т. Яковлева, 2009; М. Єфімова, 2012; Г. Воскобойніков, 2014; О. Пилипшин, 2015 та ін.); розвитку (будівництво, творіння) здоров'я (А. Маджуга, 2008); формуванню культури здоров'я, здорового способу життя,

здоров'язбережувальних звичок (Л. Духовний, 2009; Б. Долинський, 2010; Ю. Бойчук, А. Турчинов, 2015 та ін.).

Поступово наукова думка трансформувалася від розмежування складових здоров'я до інтегрованого погляду на зазначений феномен на основі причино-системного підходу (Г. Жара, 2017). Отже, до розробки стратегії педагогічного колективу щодо збереження здоров'я учнів слід також підходити з позиції такого підходу.

Проблему здоров'яорієнтованого дидактичного процесу найбільш ґрунтовно, на наш погляд, розглядають В. Ірхін зі співавт., починаючи з 1996 р. У навчальному посібнику (2017) автори розкривають сутність та зміст здоров'яорієнтованої діяльності (далі – ЗОД) вчителя на уроці, спрямованої на збереження, зміцнення та формування здоров'я школярів [4]. До компонентів зазначеної діяльності автори відносять цільову, змістовну, операціональну та результативну складові (табл. 1).

Вважаємо доцільним навести погляд В. Ірхіна на шкільний урок з позиції зазначених у табл. 1 складових. За словами автора, це така організація процесу навчання, яка дозволяє дотриматися відповідності змісту та обсягу навчального матеріалу, методів і форм навчально-пізнавальної діяльності віковим та індивідуальним можливостям і здібностям учнів, зберігає їхню розумову та фізичну працездатність, формує культуру здоров'я, сприяє реалізації цілей навчання, виховання, розвитку здорової особистості дитини [4, с. 47].

Авторитетною вважаємо концепцію універсальної структури індивідуального здоров'я людини, яка демонструє не тільки взаємозв'язки між його складовими, але й дозволяє пояснити можливості управління здоров'ям: «...здоров'я – це стан рівноваги між адаптаційними можливостями (потенціал здоров'я) організму і умовами середовища, що постійно змінюються» [3, с. 32]. Дослідники О. Бельорін-Еррера, І. Корженко вважають, що проблема збереження здоров'я не

вирішується лише застосуванням комплексів профілактичних заходів, спрямованих на його формування, збереження та зміцнення, підвищенням соціальних стандартів, розвитком медичини та пропагандою здорового способу життя. «Для вирішення даної проблеми необхідна її трансформація в глобальну проблему формування цілісного здоров'яорієнтованого світогляду» [3, с. 246].

Мета статті полягає у конкретизації змісту педагогічної діяльності щодо забезпечення кожної складової у структурі здоров'яцентрованої дидактичної системи сучасного закладу освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, роль здоров'яцентрованої дидактичної системи має полягати не тільки в орієнтації стратегії педагогів на здоров'я, а й у зміщенні цієї цінності в центр усієї освітньої системи. Тому в інструментарії кожного сучасного педагога мають бути принципи, прийоми, методи та методики (дидактична система), які під час навчання сприятимуть збереженню, розвитку здоров'я учнів і формуванню їхньої культури здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження. На жаль, сьогодні не йдеться про те, що кожна дидактична система має бути орієнтована на здоров'я. Хоча теоретично про зміцнення, збереження, формування здоров'я учнів розпочали говорити ще у той час, коли з'явилося таке поняття як «школа сприяння здоров'ю» (далі – ШСЗ).

Реалії сьогодення свідчать, що поряд із зростанням кількості закладів освіти – шкіл сприяння здоров'ю, збільшенням закладів освіти, які впевнені, що використовують «здоров'язбережувальні технології», за таким же відсотком і у такому ж темпі збільшується кількість дітей і підлітків, які мають різні відхилення в стані здоров'я.

Дефінітивний аналіз поняття «здоров'я» в редакції сучасних науковців (А. Калмикова, В. Ірхін, О. Терн, Л. Кісельова) дозволив виділити ключові позиції: функціональний

Таблиця 1

Складові здоров'яорієнтованої діяльності педагога (за В. Ірхіним, 2017)

Складові ЗОД	Збереження здоров'я	Зміцнення здоров'я	Формування здоров'я
Цільова	Збереження здоров'я учнів	Нарощування резервів здоров'я учнів	Формування культури здоров'я учнів
Змістовна	Збереження постави, зору, органів і систем організму, рівня фізичної та розумової працездатності; комфортний психоемоційний стан, адекватну самооцінку; позитивний емоційний настрій, толерантність; прийняття соціальних норм; позитивна самореалізація особистості.	Нарощування фізичних показників, розумової працездатності; стрес стійкості; збагачення соціального досвіду ведення ЗСЖ.	Формування валеологічних знань і умінь, ціннісного ставлення до ЗСЖ
Операціональна	Гігієнічні умови та їх забезпечення; раціональна організація навчального процесу; рухова активність учнів; форми і методи профілактики шкільних захворювань.	Реалізація рухової активності учнів з дозованим збільшенням; психотренінги та «возрастающее наращивание социального опыта здоровьетворческой деятельности» (рос.).	Способи, прийоми і методи формування культури здоров'я учнів.
Результативна	Збереження здоров'я учнів у освітньому процесі.	Нарощування резервів здоров'я учнів у освітньому процесі.	Формування культури здоров'я учнів на уроці.

Рис. 1. Складові здоров'яєцентрованої дидактичної системи педагога

стан організму; працездатність; самопочуття; активність; ресурси; потенціал. Здійснене теоретичне дослідження надало підстави для робочих формулювань основних понять з теми дослідження:

– здоров'яєцентрована дидактична система – комплекс детермінованих дій всіх учасників освітнього процесу щодо збереження, розвитку здоров'я підростаючого покоління, формування культури їхнього здоров'я з пріоритетним використанням педагогічних технологій особистісного вдосконалення;

– здоров'я – динамічний стан організму людини, який забезпечує її психофізичну працездатність, достатньо високий рівень самопочуття за рахунок потенційно персонального використання індивідуальних ресурсів здоров'я;

– збереження здоров'я – принцип здоров'яєцентрованої дидактичної системи, який передбачає системні дії всіх учасників освітнього процесу щодо профілактики нездорового стану дитини; дотримання санітарно-гігієнічних вимог до освітнього процесу; створення здорового предметного середовища в закладі освіти згідно з функціональними особливостями кожної дитини;

– розвиток здоров'я – принцип здоров'яєцентрованої дидактичної системи, який передбачає системні дії всіх учасників освітнього процесу щодо збільшення резервних можливостей організму дитини, досягнення ефективного тренувального ефекту за умов якісних змін у особистісному розвитку кожної дитини;

– формування культури здоров'я – принцип здоров'яєцентрованої дидактичної системи, який передбачає системні дії всіх учасників освітнього процесу щодо процесу соціалізації за умов опанування достатнім рівнем валеологічної освіченості, цінностей та мотивації на здоровий спосіб

життя, позитивний досвід успіху та радості самовдосконалення.

Окрім того, зазначені вище позиції мають бути детермінантами педагогічних дій у будь-якій формі освітнього процесу за складовими, які подано на рис. 1.

Зауважимо, що в зазначеній діяльності не може бути ранжування певних напрямків або форм роботи стосовно здоров'я. Такий процес комплексний за впливом, однак індивідуальний за результатом. Для педагога схема, подана на рис. 1, є маркером визначення рівня центрування здоров'я учнів на уроці, пріоритетом під час моделювання різних форм навчальної роботи.

Такі дефініції *не орієнтують* педагогів на здоров'я, а *переміщують* цю цінність у центр усієї освітньої системи.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Здійснене дослідження дозволило констатувати наступне:

– вкрай безперспективно розмежовувати сприймання здоров'я як складника із різних його «видів» (фізичного, психічного, емоційного, соціального, інтелектуального, духовного тощо);

– зберігати здоров'я дійсно можна за допомогою технологій, які спрямовані на відновлення, реабілітацію, терапію, вдосконалення різних функцій організму людини; однак вони не відносяться до педагогічних;

– педагогічні дії, які пов'язані з навчанням учнів, мають, насамперед, здійснюватися заради, для здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Перспективи використання результатів досліджень полягають у подальшій розробці педагогічного інструментарію та апробації його на курсах підвищення кваліфікації фахівців освітньої галузі «Здоров'я та фізична культура».

Список літератури:

1. Концепція Загальнодержавної програми «Здоров'я – 2020: український вимір» : Розпорядження Кабінету міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1164-р / *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/244717787> (дата звернення: 13.09.2019).
2. Концепція розвитку системи громадського здоров'я: Розпорядження Кабінету міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1002-р / *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249618799> (дата звернення: 02.09.2019).
3. Бельорін-Еррера О.М., Корженко І.О. Концепція здоров'яорієнтованого світогляду. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження* : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю.Д. Бойчука. Харків, 2017. С. 244–250. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor_ta_korr_os/Zagalna_teorija_zdorovia_i_zdorviazberegennja.pdf (дата звернення: 13.09.2019).
4. Ирхин В.Н., Ирхина И.В. Здоровьеориентированная деятельность учителя на уроке : учебное пособие. Белгород, 2017. 136 с. URL: http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/18389/1/Irhin_Irhina_Zdoroviejrientirovannaya%20deyatelnost_2016.pdf (дата обращения: 30.04.2019).
5. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» : Указ Президента України від 09.02.2016 р. № 42/2016. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016> (дата звернення: 03.09.2019).

References:

1. Kabinet ministriv Ukrainy (2011). *Konceptsiya Zagalnodержavnogoj programy «Zdorovya – 2020: ukrajinskij vymir»* [Concept of the National Health 2020 Program: The Ukrainian Dimension]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/244717787> (accessed: 13.09.2019).
2. Kabinet ministriv Ukrainy (2016). *Konceptsiya rozvytku systemy gromad'skogo zdorov'ya* [The concept of developing a public health system]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/249618799> (accessed: 02.09.2019).
3. Belorin-Erreera, O.M., & Korzhenko, I.O. (2017). *Konceptsiya zdorov'yaorijentovanogo svitoglyadu* [The concept of a healthy mindset]. *Zagalna teoriya zdorov'ya ta zdorov'язberezhen'nyja* [General Theory of Health and Health]. Kharkiv : Vyd. Rozhko S.G. URL: http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_zdor_ta_korr_os/Zagalna_teorija_zdorovia_i_zdorviazberegennja.pdf (accessed: 13.09.2019).
4. Irkhin, V.N., & Irkhina, I.V. (2017). *Zdoroveorijentirovannaya deyatelnost uchitelya na uroke: uchebnoe posobie* [Health-oriented teacher activity in the lesson: a training manual]. Belgorod : ID «Belgorod» NIU «BelGU». URL: http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/18389/1/Irhin_Irhina_Zdoroviejrientirovannaya%20deyatelnost_2016.pdf (accessed: 13.09.2019).
5. Prezydent Ukrainy (2016). *Nacionalna strategiya z ozdorovchoji ruxovoji aktyvnosti v Ukraini na period do 2025 roku «Ruxova aktyvnist – zdorovyj sposib zhyttja – zdorova nacija»* [National Strategy for Wellness Motor Activity in Ukraine for the Period up to 2025 «Motor Activity – Healthy Lifestyle – Healthy Nation»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016> (accessed: 03.09.2019).